

ПОЛЯ АНГЕЛОВА
МАРГАРИТА ШОПОВА
ТИХОМИР ВЪРБАНОВ

СОЦИАЛНА СТАТИСТИКА

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО
„СВЕТОВЪТ“
2017

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ

**ПОЛЯ АНГЕЛОВА
МАРГАРИТА ШОПОВА
ТИХОМИР ВЪРБАНОВ**

СОЦИАЛНА СТАТИСТИКА

**СВИЩОВ
2017**

Проф. д-р Поля Ангелова е преподавател към катедра “Математика и статистика” при Стопанска академия “Д. А. Ценов”. Разработила е и води курсове от лекции по „Статистика”, „Социално-икономическа статистика”, „Социална статистика”, „Статистика на отраслите”, „Аграрна статистика“ и др. Автор е на голям брой научни публикации – монографии, студии, статии, учебници и учебни помагала у нас и в чужбина.

Гл. ас. д-р Маргарита Шопова е преподавател към катедра “Математика и статистика” при Стопанска академия “Д. А. Ценов”. Разработила е и води курсове от лекции по „Статистика”, „Висша математика”, „Статистически анализ на структури” и др. Автор е на голям брой научни публикации – студии, статии, учебници и учебни помагала у нас и в чужбина.

Ас. д-р Тихомир Върбанов е преподавател към катедра “Математика и статистика” при Стопанска академия “Д. А. Ценов”. Води семинарни занятия по „Основи на статистиката“, „Социална статистика“, „Икономическа статистика” и др.

С ъ д ъ р ж а н и е

Въведение.....	7
 ТЕМА I. ВЪВЕДЕНИЕ В СОЦИАЛНАТА СТАТИСТИКА	 9
1. Обект, предмет и метод на социалната статистика.....	10
2. Източници на информация за социалната статистика....	12
3. Задачи на социалната статистика.....	15
4. Социалната статистика като теория и практическа дейност – исторически преглед.....	17
 ТЕМА II. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЖИЗНЕНИЯ СТАНДАРТ НА НАСЕЛЕНИЕТО	 23
1. Същност на жизнения стандарт и основни направления на статистическото изучаване.....	24
2. Основни компоненти на жизнения стандарт	26
3. Система от статистически показатели за комплексна оценка на жизнения стандарт.....	29
4. Индексът на човешко развитие като интегрален показател за оценка на човешкия потенциал	35
 ТЕМА III. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ДОХОДИТЕ, РАЗХОДИТЕ И ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА НАСЕЛЕНИЕТО	 48
1. Социално значение и задачи на статистическото изучаване.....	49
2. Информационно осигуряване на статистическото изучаване.....	50
3. Статистическо изучаване на доходите на домакинствата.....	52
4. Статистическо изучаване на диференциацията на населението по доходи.....	56
5. Статистическо изучаване на разходите и потреблението на населението.....	64

ТЕМА IV. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА БЕДНОСТТА	76
1. Социално значение и задачи на статистическото изучаване на бедността.....	77
2. Бедността като обект на статистическо изучаване.....	77
3. Информационно осигуряване на статистическото изучаване на бедността.....	79
4. Линия на бедност – същност и видове.....	82
5. Статистически анализ на бедността.....	91
ТЕМА V. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНА ЗАЩИТА	102
1. Социално значение и методологическа рамка на европейската система за статистика на социалната защита.....	103
2. Основни дефиниции в статистическата система ESSPROS.....	105
3. Обхват и структура на системата ESSPROS.....	108
4. Функции на социалната защита.....	109
5. Статистическо изучаване на пенсионната дейност – обект, обхват, основни показатели.....	113
ТЕМА VI. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО	125
1. Социално значение на образованието и задачи на статистическото изучаване.....	126
2. Информационно осигуряване на статистическото изучаване на образованието.....	128
3. Обект, обхват и единици на наблюденията.....	131
4. Система от статистически показатели за характеризиране на образованието.....	133
5. Статистическо изследване на продължаващото професионално обучение.....	142
ТЕМА VII. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО	150
1. Необходимост, социално значение и задачи на статистическото изучаване.....	151

2. Статистическо изучаване на здравното състояние и заболеваемостта на населението.....	152
3. Статистическо изучаване на дейността на здравните заведения.....	163
4. Статистически показатели за медицинския персонал...	166
 ТЕМА VIII. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА УСЛОВИЯТА НА ТРУД И ТРУДОВИЯ ТРАВМАТИЗЪМ	 175
1. Социално значение и същност на условията на труд и трудовия травматизъм.....	176
2. Информационно осигуряване на статистическото изучаване на условията на труд и трудовия травматизъм.....	178
3. Статистически показатели за характеризиране условията на труд и трудовия травматизъм.....	180
 ТЕМА IX. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ПРЕСТЪПНОСТТА	 192
1. Необходимост, значение и задачи на статистическото изучаване на престъпността.....	193
2. Същност на престъпността като обект на статистическо изучаване.....	194
3. Информационно осигуряване на статистическото изучаване на престъпността.....	198
4. Статистически анализ на престъпността.....	203
 ТЕМА X. СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА КРИЗИСНИТЕ СЪБИТИЯ	 231
1. Социално значение и задачи на статистическото изучаване.....	232
2. Обхват, единици и признаци на статистическото изучаване на кризисните събития.....	234
3. Статистически показатели за характеризиране на кризисните събития.....	237
 Литература.....	 247

Въведение

Социалната сфера е областта, в която рефлектират всички икономически и политически промени в общественото развитие. Потребността от информация и анализи на явленията и процесите в социалната сфера обуславя значението на сложната и многообразна проблематика на социалната статистика. Конкретният обхват на статистическите изследвания се определя от тяхната необходимост и полезност за обществото. Тъй като информационните потребности се променят непрекъснато, статистическата наука постоянно развива методологията на статистическите изследвания в социалната сфера. Социалната статистика е едно от най-важните приложения на статистическия метод. Тя дава количествена характеристика на явленията и процесите, протичащи в социалната сфера, на взаимоотношенията между държавата, обществото и отделната личност.

Учебникът „Социална статистика” е предназначен за студентите от специалност „Бизнес статистика и анализи“ в СА „Д. А. Ценов” – Свищов, които изучават едноименната дисциплина, и е написан в съответствие с утвърдената учебна програма. Целта на обучението по социална статистика е студентите да получат знания за организацията, обхвата и съдържанието на социалната статистическа информация, за системата от показатели за характеризиране на социалните явления, както и за възможностите на статистическите методи при установяването и измерването на основните закономерности в социалната сфера. Учебникът може да се ползва от студенти от други икономически специалности, докторанти, както и от всички, интересувани се от организацията на статистическите наблюдения и приложението на статистическите методи в сферата на образованието, здравеопазването, социалното осигуряване и т.н.

Участието на авторите при написването на учебното пособие е както следва: проф. д-р Поля Ангелова – въведението, теми първа, втора, трета, пета, шеста, седма, осма и десета; гл. ас. д-р Маргарита Шопова – тема девета и ас. д-р Тихомир Върбанов – тема четвърта.

ТЕМА I.

ВЪВЕДЕНИЕ В СОЦИАЛНАТА СТАТИСТИКА

Въведение в учебната тема

Целта на учебната тема “Въведение в социалната статистика” е да запознае студентите със съдържанието на социалната статистика, като даде знания за обекта, предмета и метода на изучаване, за основните източници на информация, за задачите на социалната статистика като наука и практическа дейност, както и кратка историческа характеристика на нейното развитие.

След усвояването на тези въпроси ще можете:

- Да обосновате необходимостта от възникването и развитието на социалната статистика като самостоятелен клон на статистическата наука.
- Да дефинирате обекта, предмета и метода на социалната статистика и техните особености.
- Да познавате основните източници на информация за социалната статистика.
- Да посочите по-важните задачи на социалната статистика като наука и практическа дейност.

Темата съдържа четири учебни въпроса:

1. Обект, предмет и метод на социалната статистика
2. Източници на информация за социалната статистика
3. Задачи на социалната статистика
4. Социалната статистика като теория и практическа дейност – исторически преглед

1. Обект, предмет и метод на социалната статистика

Сложен и многостранен по своята същност, социалният живот на обществото може да се разглежда като система от отношения – различни по свойства и съдържание. Независимо от това, те винаги са взаимно свързани и обусловени, тъй като социалният прогрес и икономическият растеж са базата, върху която възникват и развиват. Историческият опит на човечеството показва, че икономическият просперитет има смисъл тогава, когато е насочен към създаването на условия за нормална трудова и социална реализация на отделната личност и обществото като цяло. Само адекватната оценка на социалните явления и процеси и обуславящите ги фактори, позволява рационалното им използване за развитието на всяка стопанска система и повишаване на нейната ефективност и конкурентоспособност. В този аспект, необходимостта от информация и анализи на явленията и процесите в социалната сфера обуславя възникването и развитието на един от основните клонове на статистическата наука – социалната статистика.

Понятието “социална статистика” съдържа два термина – “социален” и “статистика”. Терминът “социален” произлиза от латинското “socialis”, което означава “обществен”, т.е. свързан с живота и отношенията на хората в обществото. Именно поради това, социални явления и процеси са тези, които протичат между отделните личности, между тях и обществото като цяло. Това са социалните отношения, развиващи се като поведение и дейности между отделните хора или групи от хора, по повод условията на живот и труд, равнището на доходите и потреблението, благосъстоянието, образованието, здравното обслужване и т.н.

Статистиката, както е известно, е наука, която изучава закономерностите в състоянието и развитието на масовите явления и процеси. Приложението на специфичния статистически подход при изучаването на социалните явления и процеси определя и съдържанието на социалната статистика.

Сложността на изследванията на явленията от социалната сфера и нееднаквото дефиниране на нейния обхват са причина за съществуването в литературата на различни мнения при определяне на обекта и предмета на социалната статистика. По отноше-

ние на обекта на социалната статистика основното различие при отделните автори намира израз в обхвата на изучаваните компоненти и отрасли на социалната сфера.

Според някои автори обект на изучаване от социалната статистика е дейността на институциите от обслужващата сфера – здравеопазване, образование, наука и култура и т.н. Други автори отделят особено внимание на населението – семействата и домакинствата, и компонентите на техния жизнен стандарт. Трета група автори разширяват още повече границите на обекта, като включват политическата система и общественото мнение, свободното време на населението, доходите, разходите и потреблението на населението, пазара на труда, условията на труд и др.

Следователно, **обектът на социалната статистика** намира израз в многообразните форми на обществения живот на хората. Всяка една от тези форми трябва да бъде изучена, измерена и изследвана по статистически път. За това обектът на социалната статистика следва да се разглежда в по-широки граници, в обхвата на които задължително се включват три основни компонента (блокове, стълбове):

- Човекът (личността), с основните му социално-икономически характеристики и параметри. Може да се изучава като индивидуален обект (отделният човек) и като колективен обект (когато отделни лица са обединени в определена социална група).
- Жизнената среда, в която човекът се реализира като физически и социален индивид.
- Социалните институции, чрез функционирането на които се осигурява жизнената, професионалната и социалната реализация на личността.

В обхвата на настоящото учебно пособие са разгледани само част от основните обекти на социалната статистика в следната последователност:

- ✓ Жизнен стандарт на населението;
- ✓ Доходи, разходи и потребление на населението;
- ✓ Бедност;
- ✓ Социална защита;
- ✓ Образование;
- ✓ Здравеопазване и здравно обслужване на населението;